

ความเป็นมาของวิชาการศึกษาพัฒนาชุมชนในระดับปริญญาโท เป็นผลมาจากความร่วมมือระหว่างคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ กับมหาวิทยาลัยมิสซูรี สหรัฐอเมริกา จัดทำโครงการศึกษาศาสตร์พัฒนาชุมชนเบ็ดเสร็จภาคใต้

การผลิตครู เพื่อพัฒนาชนบท

จรูญ จ้ามาน

ความพยายามที่จะปรับปรุงมาตรฐานการดำรงชีวิตของประชาชนในชนบทให้ดีขึ้น ได้กระทำกันตลอดมา แต่อาจจะกล่าวได้ว่าได้ดำเนินการอย่างแข็งขันที่สุดในช่วงของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติระยะที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) โดยจัดให้มีองค์กรระบบวิธีการและได้กำหนดเป้าหมายไว้อย่างชัดเจนและเป็นครั้งแรกที่ระบุเป็นนโยบาย "ให้กระทรวงหลักทั้ง 4 คือ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุขและ

กระทรวงมหาดไทย ทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด¹ และจากการที่ได้กำหนดให้กระทรวงศึกษาธิการเป็นกระทรวงหนึ่งในสี่กระทรวงหลักในการพัฒนาชนบทครั้งนั้น แสดงให้เห็นว่ารัฐได้เห็นความสำคัญของการศึกษาและได้ใช้การศึกษาเป็นสื่อในการพัฒนาชนบทอย่างจริงจัง

แนวคิดเรื่องการศึกษากับการพัฒนาชนบท

ชุมชนชนบทหรือสังคมชนบท

มีลักษณะและปัญหาแตกต่างออกไปจากชุมชนเมืองหรือสังคมเมือง ปัญหาหลักของชนบทโดยทั่วไป ก็คือ "ยากจน เจ็บป่วย ไร้เวลา และขาดความปลอดภัย" ปัญหาดังกล่าวต้องได้รับการแก้ไขอย่างรวดเร็วเพื่อให้ประชาชนมีชีวิตที่ดีขึ้น

ในทางสังคมวิทยาเชื่อว่าสถาบันการศึกษาทำหน้าที่ (Function) ที่สังคมมอบหมาย มี 4 ประการ คือ "1) ถ่ายทอดความรู้ ศิลป วิทยาการต่าง ๆ ให้แก่นุชน 2) อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี 3) รับใช้และให้บริการแก่สังคมที่ต้องการและ 4) เปลี่ยนแปลงสังคม"² ดังนั้นจึงมีการอธิบายว่า "การศึกษามีได้มีบทบาทเพียงแต่อนุรักษ์วัฒนธรรมเท่านั้น เพราะถ้าอนุรักษ์อย่างเดียวยุคชนจะหยุดนิ่ง ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ทำให้ชุมชนนั้นล้าหลังไปในที่สุด แต่การศึกษายังทำหน้าที่ในการพัฒนาและสร้างวัฒนธรรมใหม่อีกด้วย"³ กล่าวโดยสรุปถึงบทบาทหน้าที่ของสถาบันการศึกษาแล้ว จะพูดได้กว้าง ๆ ใน 2 ลักษณะ คือ "บทบาทในเชิงอนุรักษ์นิยม (Conservative Role) และบทบาทในเชิงสร้างสรรค์ (Creative Role)"⁴

นอกจากจะมีการมองการศึกษาในเรื่องบทบาทหน้าที่ อันเนื่องมาจากเป็นสถาบันสังคมแล้ว ยังมีมุมมองการศึกษาในแง่ของ "กระบวนการ (Process) และ "วิธีการ (Method)" เช่น การศึกษาเป็นกระบวนการในการถ่ายทอดวัฒนธรรม การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ ตัวอย่างเช่น ความรู้สาขาการพัฒนาชุมชน (Community Development) ในหนังสือ ชื่อ วิธีการพัฒนาชุมชน ได้กล่าวถึงวิธีการพัฒนาชุมชนว่ามีวิธีการใหญ่ ๆ อยู่ 2 วิธี คือ

1. วิธีการให้การศึกษแก่ชุมชน
2. วิธีการจัดระเบียบชุมชน⁵

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การศึกษาเป็นวิธีการหรือเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนอย่างหนึ่ง เพราะการศึกษาช่วยให้สมาชิกของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านความรู้ความเข้าใจและเจตคติตลอดทั้งเพิ่มพูนทักษะ ซึ่งส่งผลต่อชุมชนเป็นส่วนรวม การศึกษากับสังคมจึงมีความเกี่ยวข้องกัน กล่าวคือ “การศึกษาเกี่ยวคู่สังคม สังคมก็เกี่ยวคู่การศึกษา บางครั้งการศึกษาเป็นผู้กำหนดทิศทางของสังคม แต่บางครั้งสังคมก็เป็นผู้กำหนดทิศทางให้กับการศึกษา”⁶ และบางท่านถึงกับสรุปความสัมพันธ์ของการศึกษากับการพัฒนาไว้ว่า “กระบวนการพัฒนาเป็นกระบวนการศึกษาชนิดหนึ่ง (The development process is an educational process)⁷

การศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะชุมชนชนบท นิโคลัส เบนเนท ฝ่ายการศึกษา องค์การยูเนสโก ผู้ซึ่งได้คลุกคลีกับปัญหาประเทศด้อยพัฒนาเกือบทั่วโลก ได้อ้างว่า “ประเทศต่าง ๆ หลายประเทศในปัจจุบันก็ได้หันมาสนใจการศึกษาเพื่อชนบทมากขึ้น พยายามที่จะหันเหทิศทางของระบบการศึกษาใหม่อย่างจริงจัง ให้ออกจากเขตเมืองไปสู่ชนบท”⁸ ในประเทศไทยเรา อาจกล่าวได้ว่า ได้ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนาตั้งแต่เริ่มแรกของการปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อพ.ศ. 2475 คณะราษฎรก็ได้กำหนดไว้ประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาใน “หลัก 6 ประการ” ว่า “จะต้องให้การศึกษอย่างเต็มที่

แก่ราษฎร”⁹ และหลังจากนั้นรัฐธรรมนูญทั่วไปและรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ทุกฉบับก็ได้กำหนดนโยบายแห่งรัฐครอบคลุมด้านการศึกษาด้วยโดยมักจะระบุว่า “รัฐพึงส่งเสริมการศึกษาอบรม”¹⁰ ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ได้นั้นให้มีการศึกษานอกโรงเรียนอย่างชัดเจนเป็นครั้งแรก หลังจากนั้นได้เปิดแบบศูนย์การศึกษาประชาชนออกไปยังภาคและจังหวัดต่าง ๆ เพื่อสนองหลักการ “การศึกษาตลอดชีวิต” อย่างจริงจัง ในปัจจุบันที่รัฐบาลได้กำหนดพื้นที่เป้าหมายการพัฒนาชนบททางการศึกษาก็มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาพื้นที่เป้าหมายที่กำหนดนั้น

การใช้สถานศึกษาเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชนบท

ด้วยแนวความคิดและความเชื่อต่าง ๆ ทางการศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับชุมชนหรือสังคม โดยเฉพาะที่เชื่อว่าการศึกษสามารถทำให้เกิดความเจริญหรือเกิดการพัฒนา ดังนั้น จึงพยายามส่งเสริมการศึกษา สร้างสถาบันการศึกษาให้เข้มแข็งเพื่อให้มีความสามารถพอในการพัฒนา สถานศึกษาทุกระดับมีแนวโน้มที่จะเน้นให้เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชนที่สถานศึกษานั้นตั้งอยู่ และพยายามสร้างศูนย์เพื่อการศึกษาเพิ่มขึ้น เช่น การอาชีวศึกษา และการศึกษานอกโรงเรียน เป็นต้น

แนวความคิดที่เห็นได้ชัดเจนในทางปฏิบัติในการใช้สถานศึกษาเป็นศูนย์กลางพัฒนาชุมชน ได้แก่ โรงเรียนชุมชน ซึ่งได้เริ่มจัดขึ้นที่เขตการศึกษา 10 จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อ พ.ศ. 2505 หลังจากนั้นได้ขยายออกไปทั่วประเทศ การจัดตั้งโรงเรียนชุมชน “มีความมุ่งหวังเพื่อให้การศึกษาแก่เด็กและผู้ใหญ่

เพื่อให้ได้เรียนรู้ในสิ่งที่จำเป็นสำหรับชีวิต รู้จักใช้ความรู้ที่ได้จากโรงเรียนปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ในบ้านและชุมชนให้ดีขึ้น”¹¹ แต่การขยายโรงเรียนประถมศึกษาเป็นโรงเรียนชุมชนเพิ่มขึ้นอย่างเชื่องช้า “ปรากฏว่าในปีการศึกษา 2524 มีโรงเรียนประถมศึกษาจำนวน 1,195 โรงเรียนใน 30,548 โรงเรียน หรือคิดเป็นร้อยละ 3.98 เท่านั้น ที่เป็นโรงเรียนชุมชน”¹² ด้วยเหตุนี้สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จึงได้กำหนดดำเนินงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็นงานหนึ่งในจำนวน 6 งาน ทั้งนี้เพื่อให้โรงเรียนได้เห็นความสำคัญ และเห็นว่าการทำงานเพื่อชุมชนเป็นงานหนึ่งของโรงเรียน โดยไม่ต้องรอให้ได้รับการจัดตั้งเป็นโรงเรียนชุมชน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ยังได้กำหนดรายละเอียดของกิจกรรมหรือโครงการเพื่อการพัฒนาและสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนไว้ 8 โครงการ ได้แก่ “1) โครงการกรรมการศึกษา 2) โครงการสมาคม, มูลนิธิ 3) โครงการวันสำคัญ 4) โครงการเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน 5) โครงการบุคคลดีเด่น/วันศิษย์เก่า 6) โครงการส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียน 7) โครงการการประชาสัมพันธ์ 8) โครงการชุมชนศึกษา”¹³

เมื่อรัฐบาลได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาพื้นที่ยากจนในแผนการพัฒนเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระยะที่ 5 และกำหนดให้กระทรวงศึกษาธิการเป็นหนึ่งใน 4 กระทรวงหลักในการพัฒนาชนบทยากจน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งของกระทรวงศึกษาธิการ จึงได้ดำเนินการวางโครงการและทุ่มเททรัพยากรพัฒนาโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่

เป้าหมายเพื่อการพัฒนาชนบท¹⁴ เพื่อให้โรงเรียนสามารถเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชนในชนบทที่โรงเรียนตั้งอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โครงการดังกล่าวเรียกว่า “โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน (กศ.พช.)” โครงการนี้ได้กำหนดและทุ่มเทพรรษากรให้แก่โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เป้าหมายตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 เป็นต้นไป โดยจะเพิ่มจำนวนโรงเรียนขึ้นเรื่อย ๆ จนครบจำนวนโรงเรียน และหากได้ผลดีอาจจะขยายไปยังโรงเรียนที่อยู่นอกเขตเป้าหมายดังกล่าวด้วย การดำเนินงานด้านการศึกษาดังกล่าวช่วยย้อมต้องใช้นักศึกษาทางการศึกษา การผลิตครูและบุคลากรทางการศึกษาให้สอดคล้อง จึงเป็นสิ่งจำเป็น

การผลิตครูเพื่อการพัฒนาชนบท

ครูในที่นี้รวมถึงบุคลากรทางการศึกษาที่ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นผู้สอนด้วย เช่น บุคลากรของกรมการศึกษานอกโรงเรียน เป็นต้น

ก. แนวคิดในการผลิตครูเพื่อการพัฒนาชนบท

แนวคิดและการดำเนินการผลิตครูเพื่อการพัฒนาชนบทได้เริ่มขึ้นอย่างจริงจัง เมื่อมีโครงการฝึกหัดครูชนบท โครงการนี้มีชื่อเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า “Thailand Unesco Rural Teacher Education Project หรือเรียกว่า TURTER”¹⁵ โดยได้รับความช่วยเหลือจาก UNESCO ดำเนินการครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2498 ที่วิทยาลัยครูอุบลราชธานี หลังจากนั้นได้แพร่หลายออกไปสู่วิทยาลัยครูอื่น ๆ ทั่วประเทศ วัตถุประสงค์ของโครงการฝึกหัดครูชนบท มีดังนี้

1. ให้นักเรียนฝึกหัดครูรู้สภาพและความต้องการของชนบท จะได้มีความเห็นอกเห็นใจประชาชนในชนบทที่

ยากจนกันเป็นส่วนมาก ทำให้อยากกลับไปปรับปรุงชนบทให้ดีขึ้นเมื่อจบการศึกษาแล้ว

2. ยกระดับการศึกษาในชนบท โดยให้นักเรียนฝึกหัดครูนำวิธีสอนที่เหมาะสมไปสอนและเผยแพร่วิชาการแก่นักเรียนตามหมู่บ้าน และฝึกฝนแนะนำนักเรียนฝึกหัดครูให้พร้อมที่จะออกไปเป็นผู้นำชุมชนต่อไป

3. ยกฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนในชนบท โดยให้นักเรียนฝึกหัดครูแนะนำ และเป็นตัวอย่างที่ดีของประชาชนในการปรับปรุงความเป็นอยู่ ตลอดจนการประกอบอาชีพ¹⁶

ในปี พ.ศ. 2517 รัฐบาลได้แต่งตั้งคณะกรรมการวางพื้นฐานปฏิรูปการศึกษา ซึ่งแนวเสนองานของคณะกรรมการประการหนึ่งก็คือการเปลี่ยนแปลงบทบาทฐานะของครู โดยได้ขยายโครงการฝึกหัดครูชนบทออกไปให้กว้างขวาง และได้กล่าวถึงบทบาทของครูต่อสังคมว่าครูจะต้อง “มีความรู้และความสนใจในการเกษตรพอที่จะเข้าใจและสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเกษตรในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี โดยคำนึงว่าสังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรม”¹⁷

ในช่วงเวลาเดียวกับการปฏิรูปการศึกษาและระยะหลังจากช่วงเวลานั้น มีแนวความคิดเกี่ยวกับการผลิตครูเพื่อการพัฒนาชนบทอยู่หลายความคิด เช่น นิโคลัส เบนเนท ให้แนวคิดว่า “ครูผู้สอนไม่ควรเป็นครูอย่างเดียว แต่ควรมีทักษะที่สอดคล้องกับปัญหาของชุมชนนั้นด้วย และก็ไม่จำเป็นว่าครูเหล่านี้ต้องเป็นผลิตผลของระบบการศึกษาภาคปกติเสมอไป”¹⁸ วิทยากร เชียงกูล นักเศรษฐศาสตร์การศึกษา ได้ให้ทัศนะว่า “ครูจะไม่ใช่เพียงผู้ทำหน้าที่สอนหนังสือเท่านั้น แต่จะต้องเป็นพัฒนาการ

ที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความต้องการของชุมชนและประเทศโดยรวม และสามารถสนองตอบความต้องการนั้นได้ ด้วยการเป็นผู้พยายามที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางสร้างสรรค์ขึ้น”¹⁹ พัทธน์ สุจ้านงค์และคณะได้อ้างผลการวิจัยของฉัตรชัย สิงหนคร ไว้ในหนังสือชื่อการพัฒนาชนบทแบบผสมผสานสำหรับประเทศไทย การวิจัยดังกล่าวได้จากการถามความเห็นของผู้นำท้องถิ่นเกี่ยวกับบทบาทของครู ซึ่งผู้นำท้องถิ่นมีความเห็นว่า “ครูควรมีบทบาทในการพัฒนาหมู่บ้าน นอกจากสอนหนังสือในโรงเรียนถึงร้อยละ 94”²⁰

หากพิจารณาตั้งแต่แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ระยะที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ที่กล่าวถึงนโยบายการพัฒนาการศึกษาฝึกหัดครู ก็ได้เน้นการ “ปรับปรุงและขยายการฝึกและอบรมครูที่ปฏิบัติหน้าที่ในชนบทให้กว้างขวางยิ่งขึ้น”²¹ และนโยบายพัฒนาฯ ระยะที่ 5 ก็เน้นการ “ส่งเสริมการให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนในอันที่จะช่วยแก้ปัญหาและ/หรือพัฒนาชุมชนในท้องถิ่นอันเป็นที่ตั้งของสถาบันหรือกลุ่มสถาบันฝึกหัดครู”²² เมื่อ พ.ศ. 2524 กรมการฝึกหัดครูได้ปรับปรุงโครงการฝึกหัดครูชนบทให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาฯ ระยะที่ 5 ในแผนงานผลิตครูเพื่อพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นแผนงานหลักของกรมฝึกหัดครู และเรียกชื่อเสียใหม่ว่า “โครงการฝึกหัดครูเพื่อพัฒนาชนบท (Teacher Education for Rural Development Project ใช้ลัษณ์ว่า TERD PROJECT)”²³ โครงการนี้จะส่งนักศึกษาฝึกสอนออกสู่ชนบทตลอดเวลา 1 ภาคเรียน โดยมีกิจกรรมนอกจากงานสร้างบทเรียน เพื่อให้บทเรียนมีส่วนช่วยแก้ปัญหาและช่วยพัฒนาชุมชน แล้วยังรวมถึงการจัด

กิจกรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนในลักษณะต่าง ๆ เช่น ศูนย์ส่งเสริมการอ่าน ศูนย์ส่งเสริมการกีฬา หมู่บ้านสหกรณ์ เป็นต้น

ข. วิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนที่เปิดสอนในสถาบันฝึกหัดครู

นอกจากโครงการส่งนักศึกษาออกฝึกสอนตามโครงการฝึกหัดครูเพื่อพัฒนาชุมชน (TERD PROJECT) แล้ว ปกติวิทยาลัยครูยังมีโปรแกรมวิชาเอก-โทต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับการพัฒนาชุมชนให้นักศึกษาลงเรียนและเลือกเรียนอีกหลายวิชา เช่น การสหกรณ์ เกษตรศาสตร์ คหกรรมศาสตร์ พลศึกษา สุขศึกษา พัฒนาชุมชน เครื่องปั้นดินเผา ก่อสร้าง สัตวบาล กลไกกรรม เทคโนโลยีการยาง โดยเฉพาะวิชาเอกพัฒนาชุมชนในระดับ ป.กศ.สูง มีเปิดสอนในหลายวิทยาลัยครู เช่น "วิทยาลัยครูพระนคร ชะลา สุราษฎร์ธานี ละเชิงเทรา จันทบุรี นครสวรรค์ อุตรดิตถ์ เลย อุบลราชธานี บุรีรัมย์ สุรินทร์"²⁴ และวิชาเอกเกษตรศาสตร์ ในระดับปริญญาตรี หลักสูตร 4 ปี เปิดสอนที่ "วิทยาลัยครูจันทรมณฑล กาญจนบุรี และลำปาง"²⁵ สำหรับในมหาวิทยาลัยที่มีวิชาศึกษาศาสตร์ ในปัจจุบันมีวิชาพัฒนศึกษา (Development Education) ซึ่ง "มีสถานภาพเป็นวิชาการสาขาหนึ่งของศึกษาศาสตร์ที่มุ่งให้ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศ วิชาพัฒนศึกษาได้รับการบรรจุไว้ในหลักสูตรศึกษาศาสตร์เป็น 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่ 1 เป็นวิชาประกอบที่เปิดให้นักศึกษาบางสาขาวิชาเอกเลือกเรียนในระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษา ตัวอย่างเช่น ชุดวิชาพัฒนศึกษาที่เปิดสอนเป็นส่วนของหลักสูตรปริญญาตรี สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช และรายวิชาด้าน

พัฒนศึกษาที่เปิดสอน เป็นส่วนของหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิตของภาควิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น ลักษณะที่ 2 เป็นสาขาวิชาเอกในระดับบัณฑิตศึกษา อย่างที่เปิดสอนอยู่ในระดับปริญญาตรีบัณฑิตของมหาวิทยาลัยศรีนครินทร-วิโรฒ"²⁶ ในต่างประเทศ "Dr. Carry ได้ศึกษาข้อมูลการเปิดโปรแกรมวิชา Community Development Education ของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก เมื่อปี 1975 เปรียบเทียบกับปี 1973 ปรากฏว่ามีการเปิดโปรแกรมปริญญาตรี และสูงกว่าปริญญาตรีเพิ่มขึ้น 23% และ 24% ตามลำดับ"²⁷ แสดงว่ามีการเห็นความสำคัญเพิ่มขึ้น

การผลิตครูเพื่อพัฒนาชุมชนของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มีวิชาเอกและวิชาโทที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนอยู่หลายวิชา เช่น คหกรรมศาสตร์ สุขศึกษา พลศึกษา การเกษตร เป็นต้น และมีวิชาเอกที่จัดให้เรียนเพื่อการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะด้วย ดังนี้

1. วิชาการศึกษาชุมชน

วิชาเอกการศึกษาชุมชน เป็นหลักสูตร 2 ปีในระดับปริญญาตรี รับนักศึกษาที่ปฏิบัติงานอยู่ในชุมชนเท่านั้น มีรายวิชาดังนี้ คือ การผลิตภาพถ่ายทางการศึกษา การพัฒนาชุมชน การประชาสัมพันธ์ โรงเรียนชุมชน การศึกษานอกระบบ การศึกษาชุมชน สังคมวิทยาชุมชน วิทยาศาสตร์ชุมชน หลักการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ศิลปะ-ชีพ 1 อนามัยชุมชน เศรษฐศาสตร์ชุมชน โภชนาศาสตร์ หลักการและการบริหารโรงเรียนประถมศึกษา วิธี

ส่งเสริมการเกษตร ศิลปะชีพ 2 การสหกรณ์การพัฒนาชุมชน 2 การวิจัยการศึกษาเบื้องต้น และวิชาเลือกเรียนอีก 15 หน่วยกิต จากรายวิชา หลักบริหารการศึกษา การบริหารงานบุคคล กิจกรรมเสริมหลักสูตรกฎหมายเบื้องต้น การผลิตวัสดุกราฟฟิค และสิ่งพิมพ์ทางการศึกษา สื่อการสอนในระดับประถมศึกษา การแนะแนวในระดับประถมศึกษา จิตวิทยาเด็ก ประชากรศึกษา มนุษยสัมพันธ์ การสร้างเครื่องมือวัดและประเมินผลการเรียนในระดับประถมศึกษา การใช้และบำรุงรักษา สไลด์ทัศนูปกรณ์ การสอนแบบโปรแกรม การผลิตชุดการสอน²⁸

2. วิชาการศึกษาพัฒนาชุมชน

วิชาการศึกษาพัฒนาชุมชนนี้ยังอยู่ในระหว่างดำเนินการ เป็นโครงการบัณฑิตศึกษา ระดับปริญญาโท ซึ่งเป็นแนวความคิดที่ต่อเนื่องจากการเปิดสอนวิชาเอกการศึกษาชุมชนในระดับปริญญาตรี และพิจารณาถึงแนวโน้มของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่มีตามความจำเป็นต้องใช้บุคลากรทางการศึกษาเข้าร่วมในการพัฒนาประเทศ

ความเป็นมาของวิชาการศึกษาพัฒนาชุมชนในระดับปริญญาโท เป็นผลมาจากความร่วมมือระหว่างคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ กับมหาวิทยาลัยมิสซูรี สหรัฐอเมริกา จัดทำโครงการศึกษาศาสตร์พัฒนาชุมชน เน็ดเสรีจากาไลต์ (The Functional Teacher Education for Agricultural and Community Development in Southern Thailand Project) เรียกชื่อย่อภาษาไทยว่า "ศษ.พช." และ "F.T.E." ในภาษาอังกฤษ โดยเริ่มดำเนินการในปี 2522 และมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

๑๔. เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนภาคใต้ โดยการจัดระบบการพัฒนาการเกษตรและการพัฒนาชุมชน โดยผ่านหลักสูตรและบทบาทของโรงเรียนเพื่อพัฒนาชุมชน

๒. เพื่อพัฒนาบุคลากร ทักษะ อาจารย์ ศึกษานิเทศก์ ผู้นำชุมชน นักศึกษา ใจเข่าใจปรัชญา และเป็นหมายของการศึกษา เพื่อพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง และสามารถดำเนินการตามแนวของโครงการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓. เพื่อเสริมสร้างโรงเรียนให้เป็นฐานในการพัฒนา โดยให้โรงเรียนมีความพร้อมที่จะเป็นแหล่งวิทยากร แหล่งตัวอย่าง และดำเนินการศึกษาทั้งในรูปแบบและนอกรูปแบบ ทั้งวิธีการส่งผ่านทางนักเรียนและบริการโดยตรงต่อประชาชนในชุมชน

๔. เพื่อศึกษารูปแบบในการสร้างหลักสูตรและ การเรียนการสอนเชิงปฏิบัติ เพื่อผลิตบุคลากรด้านการศึกษา เพื่อพัฒนาชุมชนเข้มแข็งในขณะศึกษา-ศาสตร์และสถาบันฝึกหัดครูที่เกี่ยวข้อง^{๒๑}

โครงการนี้แบ่งงานออกเป็น ๓ งาน คือ งานทดลองในโรงเรียนเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาชุมชน งานส่วนที่สองเป็นงานพัฒนาบุคลากรด้วยการส่งอาจารย์ไปศึกษาในสาขาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในระดับหลังปริญญาโท และปริญญาเอก และงานส่วนที่สามเป็นงานซึ่งสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายข้อสุดท้าย คือ การสร้างหลักสูตรการศึกษา เพื่อพัฒนาชุมชนในระดับปริญญาโท

ในขณะที่หลักสูตรดังกล่าวได้ยกร่างเสร็จและกำลังอยู่ในระหว่างพิจารณา ดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ ซึ่งคาดว่าจะดำเนินการได้เรียบร้อยและจะเปิดสอนได้ในปีการศึกษา ๒๕๒๘ รายวิชา

ต่าง ๆ ในร่างของหลักสูตรมีดังนี้ "วิชาบูรณาการศึกษาศาสตร์ ความเป็นผู้นำทางการศึกษาและการบริการบุคคล กระบวนการกลุ่มในการพัฒนาชุมชน เศรษฐศาสตร์ชุมชนและการพัฒนาทรัพยากร หลักสูตรศึกษาศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชน" สัมนาการพัฒนาชุมชน รวม ๑๕ หน่วยกิต

มีวิชาเลือกในกลุ่มวิชาเอกอย่างน้อย ๑๒ หน่วยกิต จากวิชาต่อไปนี้ คือ การเกษตรเพื่อพัฒนาชุมชน อาชีพศึกษาและการแนะแนวอาชีพ การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง กฎหมายเกี่ยวกับการปกครอง การวางแผนการศึกษาและการพัฒนาภูมิภาค หลักสูตรบริหารการศึกษา สัมนาปัญหาชุมชน ทฤษฎีและการปฏิบัติในการพัฒนาชุมชน สัมนา จิตวิทยาสังคม

วิชาสัมพันธ์อย่างน้อย ๑๗ หน่วยกิต แยกเป็นวิชาบังคับสัมพันธ์ ๑๒ หน่วยกิตและวิชาเลือกสัมพันธ์อย่างน้อย ๕ หน่วยกิต วิชาบังคับสัมพันธ์ มีดังนี้ การพัฒนาอาชีพในท้องถิ่น อาหารและโภชนาการ สังคมวิทยาชุมชน ภาษา อังกฤษ ๑ ภาษาอังกฤษ ๒ แบบแผนการวิจัยในการวิจัยพฤติกรรม วิชาเลือกสัมพันธ์ ได้แก่ ระเบียบวิธีการวิจัยทางการศึกษามนุษยวิทยาสังคม สัมนาจริยศาสตร์และวัฒนธรรม สัมนาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สุขศึกษา หลักสูตรส่งเสริมการเกษตร สถิติอนุกรมในการวิจัยทางการศึกษา การจัดการกระบวนการดำเนินงานศูนย์เยาวชน และวิทยานิพนธ์ จำนวน ๘ หน่วยกิต^{๒๐}

จากข้อมูลที่มีการเปิดโปรแกรมวิชาการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนเพิ่มขึ้นในประเทศต่าง ๆ การจัดให้มีวิชาพัฒนาศึกษาไว้ในศาสตร์สาขาการศึกษาตลอดจนการเปิดโปรแกรมวิชาเอกวิชาโทที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน

ในขณะนี้ เป็นเครื่องมือที่เห็นถึงความสำคัญของบุคลากรทางการศึกษาที่จะต้องมีความบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาชุมชน นอกเหนือไปจากการสอนวิชาการภายในห้องเรียนอย่างเดียว

ความเคลื่อนไหวดังกล่าว มีความสำคัญต่อประเทศที่มีพื้นที่เป็นชนบทมากกว่าพื้นที่ที่เป็นเมือง ในประเทศกำลังพัฒนา เช่น ประเทศไทย และการผลิตบุคลากรทางการศึกษาสาขาพัฒนาชุมชนยังสอดคล้องกับนโยบายในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในปัจจุบัน นอกจากนี้หลักสูตรประถมศึกษา และหลักสูตรมัธยมศึกษาในปัจจุบัน มีวิชาที่เอื้อต่อการแสดงบทบาทใหม่ของครู ใจเด็ดเท่านั้นในโรงเรียนมัธยมศึกษาถ้าถึงขยายการดำเนินงานตามโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชุมชน (ม.พ.ช.) เช่นเดียวกับกับในโรงเรียนประถมศึกษาที่มีโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน (กศ.พ.ช.) ดังนั้น การผลิตครูและบุคลากรทางการศึกษาเพื่อพัฒนาชนบทย่อมมีความเหมาะสมหลายประการ

เชิงอรรถ

¹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาชนบทพื้นที่ยากจน ประจำปี ๒๕๒๗-๒๕๒๙. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น, ม.ป.ป.), หน้า ๑๑.

² สุภรณ์ ศรีพหล, "แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน", เอกสารการสอของกองเทคโนโลยีฯ วิทยาลัยเทคโนโลยีพระยาภิรมย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร :

บริษัทรุ่งเรืองศิลป์การพิมพ์, 2525),
หน้า 1.

3สิริวรรณ สุวรรณอาภา, "การ-
ศึกษากับชุมชน," เอกสารการสอน
ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
ชุดวิชาการศึกษากับชีวิตและชุมชน,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา,
2523), หน้า 119.

4ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, "บทบาท
ของโรงเรียนต่อชุมชน," เอกสาร
การสอนของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมา
ธิราช ชุดวิชา โรงเรียนกับชุมชน, (กรุง-
เทพมหานคร : บริษัทรุ่งเรืองศิลป์การ
พิมพ์, 2525) หน้า 25.

5สุเทพ เขาวลิต, หลักการพัฒ-
นาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โรง-
พิมพ์ที่พระปิ่นนา, 2524), หน้า 41.

6ศักดิ์ ประจักษ์ประทานพร,
"การศึกษากับสังคมไทย : ประวัติ-
ศาสตร์ที่รอการแก้ไข," ศึกษาศาสตร์
สาร, 10 (ตุลาคม 2524 - กันยายน
2525), 163.

7วิจิตร ศรีสะอ้าน "การศึกษา
กับการพัฒนา" เอกสารการสอนของมหา-
วิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ชุดวิชา พัฒน-
ศึกษา, (กรุง เทพมหานคร : บริษัทประ-
ชาชนจำกัด, 2526), หน้า 1, อ้างจาก
Denald K. Adams, "On the Nature of
Development Education." 1963.

8นิโคลัส เบนเนท, การศึกษาใน
ประเทศด้อยพัฒนา, แปลโดยอรพรรณพ
พงษ์วาท, (กรุงเทพมหานคร : กรุง-
สยามการพิมพ์, 2517), หน้า 93.

9สำนักนายกรัฐมนตรี สำนัก-
งานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,
นโยบายการศึกษาของประเทศไทย

10เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

จากสำนัก อินทรประเสริฐ คู่มือโรงเรียน

80 รุสมีแล

11ทวี ทิมจำ, โรงเรียนชุมชน
(ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 23 อ้าง
จากสำนัก อินทรประเสริฐคู่มือโรงเรียน
ชุมชน (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่ง
วัฒนา, 2519), หน้า 18.

12กระทรวงศึกษาธิการ, สำนัก
งานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่ง
ชาติ, การประถมศึกษา 2526, (กรุง-
เทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,
2527), หน้า 104.

13เรื่องเดียวกัน.

14หมายถึงพื้นที่อำเภอและกิ่งอำ-
เภอตามรายละเอียดที่แนบท้ายระเบียบ
สำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการกำหนด
พื้นที่เป้าหมายเพื่อการพัฒนาชนบท ดู
รายละเอียดได้จากคู่มือระบบบริหารการ
พัฒนาชนบท ของสำนักงานคณะกรรมการ
พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,
หน้า 27 - 34.

15ทวี ทิมจำ, เรื่องเดิม, หน้า
65.

16กระทรวงศึกษาธิการ, ประ-
วัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507,
(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507),
หน้า 787.

17คณะกรรมการวางพื้นฐาน
เพื่อปฏิรูปการศึกษา, การศึกษาเพื่อชีวิต
และสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โรง-
พิมพ์ศูนย์ทหารราบ, 2518), หน้า 174.

18นิโคลัส เบนเนท, เรื่องเดิม,
หน้า 33.

19วิทยากร เชียงกุล, "ปัญหา
ทางด้านการศึกษาอบรม," เอกสาร
ของวิทยาลัยครุศรีธรรมราช เรื่อง
ทัศนะใหม่ทางการศึกษา, (สงขลา :
โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์, 2522),
หน้า 28.

20พัณณ์ สุจำนงค์ และคนอื่น ๆ,
การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานลำ-

ไทยวัฒนาพานิช, 2524), หน้า 97.

21สำนักนายกรัฐมนตรี สำนัก
งานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,
แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่
5 (พ.ศ. 2525-2529), (กรุงเทพฯ-
นคร : พัฒนาศึกษา, ม.ป.ป.), หน้า 105.

22เรื่องเดียวกัน, หน้า 111.

23กรมการฝึกหัดครู, คู่มือดำ-
เนินงานการฝึกหัดครูเพื่อพัฒนาชนบท,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พรสยาม
การพิมพ์, 2525), หน้า 8.

24เสนาะ โรจนอักษร, คู่มือ
เตรียมสอบ, (กรุงเทพมหานคร : โรง-
พิมพ์มิตรสัมพันธ์กราฟฟิคอาร์ต, 2527),
หน้า (4).

25เรื่องเดียวกัน, หน้า (8).

26วิจิตร ศรีสะอ้าน, เรื่องเดิม,
หน้า 7.

27Lee J. Carry, "community
Development Education : An Over-
view of Programs Throughout the
World," *Journal of Community
Development Society*, 7(Fall, 1976),
125.

28มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์,
กองบริการการศึกษา มอ.ปัตตานี, คู-
่มือนักศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรง-
พิมพ์มิตรสยาม, 2527), หน้า 220-
222. 29มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์,
คณะศึกษาศาสตร์, โครงการศึกษา
ศาสตร์พัฒนาชุมชนเบื้องต้นภาคใต้,
การใช้โรงเรียนเป็นฐานในการพัฒ-
นาชนบท, (ม.ป.ท., 2526), หน้า 143-
144.

30มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์,
คณะศึกษาศาสตร์, โครงการบัณ-
ฉิตศึกษาระดับปริญญาโท สาขาการศึก-
ษาพัฒนาชุมชน, (ม.ป.ท., 2527),
หน้า 12 - 14.